

EKOLOŠKI PROBLEM U DUHU SV. FRANJE ASIŠKOGA

LUKA TOMAŠEVIĆ

UDK 241,31

Franjevačka teologija Makarska

Pregledni članak

Polazeći od činjenice ekološkog problema današnjeg svijeta i civilizacije, Auktor analizira stanje u duhu sv. Franje Asiškoga i daje etičke sugestije o potrebi odgovornog ponašanja da bi nam život bio plodniji, sretniji i bliži Bogu i prirodi. Posebice je istaknut doprinos pape Ivana Pavla II., organizacije UN-a, suvremenih nevladinih organizacija i Franjevačkog reda koji pokušava stvoriti teologiju vlastite prisutnosti u svijetu.

U v o d

Kršćanstvo nas uči da je Bog stvorio svijet i čovjeka i da je sve stvoreno prepustio čovjekovoj upravi. Bog čovjeku nije dao nikakav radni *program*, nego razum i slobodu da sam pronalazi i slijedi zakone i oblike života. Čovjek je tako dio svijeta, u njemu se otkriva i razvija. Svijet postaje njegov ambijent, tj. kontekst njegove opstojnosti.

Time je čovjek postao odgovoran za svoj svijet i za njegovo trajno poboljšanje i pozvan je da ga usavršuje i razvija. Tako i kršćansko *spasenje* obuhvaća ne samo spasenje pojedinca nego i spasenje cijeloga čovječanstva i svijeta. Na toj činjenici i počiva moralna odgovornost djelovanja u svijetu koja nadilazi osobni bitak te prerasta u odgovornost kozmičkih razmjera i seže sve do granica ljudskosti.

Opojni je zanos tehničkog razvoja šezdesetih godina ovoga stoljeća stvorio svijest kod ljudi da *čovjek smije sve što može, a ne mora ništa*, ali taj isti čovjek na kraju drugog tisućljeća postavlja i pitanje koje ga muči: "Smije li čovjek sve što može?" Tu je i drugo pitanje: "Je li sve ono što je tehnički moguće, ujedno i moralno dobro?"

Godine 1990. generalni tajnik UN Perez de Cuellar je ustvrdio: "Razvoj civilizacije doveo nas je do problema s kojima se ne može suočavati ni jedna zemlja, religija, ili kontinent zasebno. Sada nam je valjda svima jasno da ako odmah ne budemo djelovali, dolazi mrak svima skupa."² U Rio de Janieru je Maurice Strong, predstavnik Kanade i generalni tajnik UNCED-a, ozbiljno upozorio političare svijeta: "Nikada u povijesti neće toliko ovisiti o tome što vi poduzimate ili ne poduzimate, za vas same, za druge, za vašu djecu, za vaše unuke i za život u svim njegovim mogućim oblicima."³

O važnosti skupa u Rio de Jeneiru, kao i ozbiljnosti ekološkog problema, govori i činjenica da je na tom skupu sudjelovalo oko 30.000 ljudi iz 178 zemalja svijeta i 7.650 raznih nevladinih organizacija i ustanova. Bilo je 700 predavanja i intervenata koji su obradili mnoge vidove ekologije i razvoja. Međutim, taj je ECO '92 ili UNCED 1992. bio miniran kad američki predsjednik G. Bush nije htio potpisati neke dijelove zajedničkog dokumenta, jednako kao ni Japan, Saudijska Arabija i Malezija.

Svi su se složili da je čitava zemlja opasno ugrožena probojem ozonskog omotača, kiselim kišama, efektom staklenika, topljenjem ledenjaka, ali nema slaganja u liječenju najviše zbog egoizma razvijenih zemalja koje su i najveći zagađivači svijeta. Pretjerani razvoj industrije, ogromni gradovi i veliko trošenje energije, golemi otpatci i plinovi narušavaju atmosferu i zagađuju okolinu tako da dolazi do višestrukih promjena.⁴ Smatra se da se u atmosferu i u zemlju godišnje ispusti 26 milijardi različitih otrovnih tvari. Problem je krčenje prašuma jer se godišnje smanjuje za oko 11 milijuna hektara. U samoj Europi je 1986. god. bilo uništeno oko 30.718 hektara. Tu je i nemilosrdno trošenje fosilnih sirovina i iscrpljivanje zemlje. Uz to se širi pustinja za oko 6 milijuna hektara godišnje zbog loše obrade

političke stranke (zeleni), a države u svoja zakonodavstva uvode propise o zaštiti čovjekova okoliša.

² *Slobodna Dalmacija*, 27. I. 1990, str.11.

³ Cit iz D. O'MAHONY, OFM.CAP, *International debt and ecological connections* (2), SEDOS Seminar, 5. 11. 1992, 1.

⁴ Usp. M. MEŠTROV, *Ekologija, Sadržaj i domet*, u: Ekologija - znanstveno - etičko - teološki upiti i obzori, (uredio: Valentin Pozaić), 1991., 13 - 29.

zemlje i zbog različitih oštećivanja. Oko 2.000. godine nestat će oko 3.500 životinjskih i biljnih vrsta.⁵

U svom djelu *Osam smrtnih grijeha civiliziranog čovječanstva* Konrad Lorenz na drugo mjesto s pravom stavlja *opustošenje životnog prostora* i problem zagađivanja i uništavanja okoliša prepoznaje u čovjekovoj neodgovornosti jer uništavajući prirodu čovjek uništava i sama sebe. Čak tvrdi da će čovjek toga postati svjestan tek kad osjeti katastrofalne posljedice svoga ponašanja.⁶

Zaštita okoliša je danas svakako postala nužan korak spašavanja čovjeka i zemlje. Najvažniji pokušaji su bili skupovi⁷ koje je organizirala organizacija Ujedinjenih naroda u Stockholmu 1972., Rio de Janeiru 1992. i u New-Yorku 1997. kao i djelovanje "Rimskog kluba" od 1972. godine.⁸

Skup u Stockholmu je potakao mnoge da registriraju globalnost problematike i ukažu na složenost problema. Posebice je istaknuta potreba zajedničkog djelovanja. Izdan je i dokumenat u kojem se pokušava upozoriti i pozvati na djelovanje.⁹ Konferencija u Rio de Janeiru 1992. je pokazala dokle se došlo u ostvarivanju planova, a pokušala je usmjeriti i daljnji rad.¹⁰ Osim službenog dijela konferencije

⁵ Usp. L.R. BROWN-C. FLAVIN, *The Earth's Vital Signs*, u L.R. BROWN, *State of the World 1988*, New York 1988, W.W. Norton, 3-21.

⁶ Usp. K. LORENZ, *Osam smrtnih grijeha civiliziranog čovječanstva*, u: Treći program hrvatskog radija, br. 36, 1992, 122.

⁷ Usp. T. STROJIN, *Između Stockholma (1972) i Rio de Janeira (1992) - između nade i strahovanja za budućnost*, u: Socijalna ekologija, Vol. 1, (1992), br. 3, 371-374.

⁸ L. TOMAŠEVIĆ, *Moralni vid ekološkog problema*, u: Služba Božja, XXX(1990), 190. "Kada je naftna kriza pogodila zapadne zemlje, problem se pokazao u svojoj svojoj snazi. Na budućnost se počinje gledati sa strahom i tehnološkoj civilizaciji počinje se proricati krah. Počinje se shvaćati da je tehnologija sama u sebi nasilna, ekološki štetna, uništavajuća jer upotrebljava neobnovljive zalihe i degradira ljudsku osobu."

⁹ Usp. *Deklaracija o ljudskom okolišu konferencije Ujedinjenih naroda (Stockholm, 5-16. juna 1972)*, u: R. SUPEK, *Ova jedina zemlja*, Globus, Zagreb, 1989., 335-341.

¹⁰ T. KOSTY, *Konferencija ujedinjenih naroda o okolišu i razvitku - UNCED 92*, u: Socijalna ekologija, Vol. 1, (1992), br. 3, 434. "Naglask svih aktivnosti, kako na samoj konferenciji tako i u njejoj pripremi, bio je na usaglašavanju aktivnosti za djelotvorniju zaštitu okoliša i na iznalaženju puta koji treba omogućiti održivi razvitak. Konferencija je predstavljala svojevrstan politički i medijski događaj, koji je okupio sve zemlje članice UN -a, preko 130 šefova država ili vlada te nekoliko tisuća znanstvenika, nevladinih organizacija i novinara koji se bave

Ekol
—
svo
jed
pri:
poj
dru

svij
na
koj
pro

vaju
pos
dru:
čov.
ono
veo:
usko
što
tom
smi:
pom:
kon:
klim
i gu
—
pr
ov
11 V.
Sc
m.
de
da
o
12 O
- l
13 Us
14 IV.
15 IV.

svoju su potvrdu na njoj dobile i nevladine organizacije koje su često jedini pravi zagovornici zaštite okoliša.¹¹ One, naime, problemu pristupaju samo da zaštite prirodu. Kod službenih predstavnika pojedinih država to nije slučaj, jer se oni moraju voditi ekonomskim i drugim interesima svojih država.¹²

Društvo konačno uviđa da je prošlo vrijeme agresivnog pristupa svijetu, po kojemu ekonomski razvoj i gomilanje bogatstva trebaju ići na uštrb prirode i ljudi. Priroda nije jednostavan kompleks pričuva koje samo treba upotrijebiti, a radnici su osobe, a ne strojevi za proizvodnju.¹³

Danas se nameće osnovno pitanje: kako doći do zadovoljavajućeg društva koje bi poštivalo i čovjeka i prirodu? To bi trebalo postati društvo ljudi koji međusobno štite život i zdravlje jedan drugoga, a ujedno ga poboljšavaju i promiču. To neće ići sve dok čovjek ne shvati svoga blišnjega kao dar i kao bitno drugoga, tj. kao onoga kojega je Bog stvorio kao i njega samoga. Zato su i ovdje veoma aktualne riječi Ivana Pavla II. kad veli da je pitanje o čovjeku usko povezano uz pitanje o Bogu: "U središtu svake kulture jest stav što ga čovjek zauzima pred najvećom tajnom: tajnom Boga."¹⁴ Tek u tom svjetlu čovjek, njegovo dostojanstvo i njegov život imaju svoj puni smisao: "Srcu proživljene drame suvremenog čovjeka treba dodati: *pomračenje smisla Boga i čovjeka*, tipično za društveni i kulturni kontekst u kojem prevladava sekularizam ... Tko se pusti zaraziti tom klimom, lako ulazi u strašno začaran krug: Gubeći smisao Boga, teži se i *gubljenju smisla čovjeka*, njegova dostojanstva i njegova života."¹⁵

problemima zaštite okoliša. Svijet je s velikom pozornošću očekivao rezultate ovog skupa."

¹¹ V. TERŠELIĆ, *Nevladine organizacije u procesu priprema za "Earth summit"*, u: *Socijalna ekologija*, Vol. 1, (1992), br. 3. str. 436. "Mada su radikalni predstavnici mladih i nevladinih organizacija uputili rijeku prigovora na nedovoljnu demokratičnost procesa i ograničavanje mogućnosti govorenja, ne može se poreći da su mnogi prijedlozi ipak uvršteni u tekst "Agenda 21" i potpisanih konvencija o zaštiti okoliša i razvoju."

¹² O tome skupu vidi T. KOSTY, *Konferencija ujedinjenih naroda o okolišu i razvitku - UNCED 92*, u: *Socijalna ekologija*, Vol. 1, (1992), br. 3.

¹³ Usp. L. BOFF-N. VAN SI, *Sorella madre terra*, EL, Roma 1995, str. 28-29.

¹⁴ IVAN PAVAO II, *Enciklika "Centesimus annus"*, (1991) br. 24.

¹⁵ IVAN PAVAO II, *Enciklika "Euangelium Vitae"*, br. 21.

2. Crkva pred ekološkim problemom

Sveta stolica, njezini predstavnici a i sami pape, u više su navrata progovorili o tom pitanju. Današnji je svijet na "grub i bolan način" ugrožen od znanosti i tehnike tako da nam prijete katastrofa. Prema kršćanskom katoličkom gledanju, ambijent je uvijek u odnosu s ljudskom osobom. Osoba bi uvijek morala biti u centru svakog opredjeljenja, ona mora čuvati i za nju treba čuvati zdrav ambijent. Stoga i svaki ljudski zahvat mora biti usmjeravan načelima poštivanja ambijenta jer se tako poštuje današnje i buduće čovječanstvo. Ljudska osoba razvija svoje sposobnosti upravo u svijetu prirode te se stoga nikada ne smije rastaviti čovjek i njegov ambijent. Današnje čovječanstvo ima moralnu dužnost da sačuva zdrav ambijent, pače i da ga popravlja za buduće generacije koje na to imaju pravo.

Tako tema o ekologiji iz različitih motiva dolazi u žarište zanimanja suvremenog čovjeka, njegove antropologije, a i teologije. Ekološki problem je dugo bio zapostavljen u teologiji i u crkvenim krugovima. Pravih istraživanja gotovo i nije bilo, u manualima moralne teologije nema ekoloških traktata. Taj problem ne spominje ni Drugi vatikanski sabor. To je u moralci prvi učinio B. Häring. Danas je traktat o ekologiji postao sastavni dio društvenog morala jer je shvaćen kao četvrti odnos čovjeka, tj. odnos prema okolišu i prirodi. Pače, najprije će doći prigovori kršćanstvu da je svojim shvaćanjem svijeta izazvalo ekološku krizu. Pozivajući se jednostrano i isključivo na tekst Post 1, 28 prvi prigovor je došao od Amerikanke Lynn White, Jr. već 1966.g., a zatim su uslijedili prigovori njemačkih pisaca i teologa, kao što su Carl Amery, Gehrhard Liedke, Ugo Krolzik i Eugen Drewermann.¹⁶ O ekološkom problemu kod nas u crkvenim krugovima prvi su pisali dr. fra Jure Radić i dr. Marijan Biškup.¹⁷

Katolička Crkva je prvi put jasno progovorila o ekološkom problemu 1971. godine u Apostolskom pismu Pape Pavla VI. *Octogesima adveniens*: "Nesmotrenim iskorištavanjem prirode čovjek

¹⁶ O srži njihovih prigovora vidi u: G.B. GUZZETTI-E.GENTILI, *Cristianesimo ed ecologia*, Ancora, Milano 1989, 103-111.

¹⁷ J. RADIĆ, *Sakralna ekologija znak vremena*, Služba Božja XXII(1982), 214-238; M. BIŠKUP, *Spasavanje svijeta: ekološki problemi*, u BS 4(1982), 583-593.

bi je lako mogao razoriti te i sam postati žrtvom njezina srozavanja.”¹⁸ Papa će istu poruku uputiti i već spomenutoj konferenciji u Stockholmu gdje će na poseban način naglasiti da je svijet kojega baštinimo svojina svekolikog čovječanstva a ne samo povlaštenog broja ljudi.¹⁹ Kasnije će Ivan Pavao II. u svojim enciklikama *Redemptor hominis*, *Sollicitudo rei socialis* i *Centesimus annus* također svratiti pozornost na uništavanje prirode.

U enciklici *Redemptor hominis*, on veli: “Izgleda kao da čovjek često ne zamjećuje druga značenja svog prirodnog okoliša osim onih koja služe za neposrednu upotrebu i potrošnju. Međutim, Bog je htio da čovjek saobraća s prirodom kao 'gospodar' i 'čuvar', razuman i plemenit, a ne kao bezobrazan korisnik i rušitelj (Post, 1 - 2)...Razvitak suvremene tehnike, odnosno razvitak civilizacije kojom gospodari tehnika, zahtijeva razmjern razvitak moralnog života i etike. Međutim, izgleda da taj moralni i etički razvitak stalno zaostaje.”²⁰ Papa ekološku krizu smješta na područje moralne odgovornosti, odnosno čovjeka stavlja u odnos prema prirodi kao odgovorno biće za njezino stanje. Svjestan da su uzroci ekološke krize vezani uz velika industrijska postrojenja, tehnološka iznašaća i prevelike ekonomske interese, on upozorava na nedovoljnu moralnost tih odnosa, jer upravo je to dovelo do gubitka odgovornosti prema stvorenom.

Govoreći o *ekološkom problemu* u enciklici *Centesimus annus* papa upozorava: “U korijenu besmislena razaranja prirodnog okoliša počiva antropološka zabluda, na žalost vrlo raširena u naše doba. Čovjek koji otkriva svoju sposobnost da preobražava, i u izvjesnom smislu da stvara svijet vlastitim radom, zaboravlja da se to odvija uvijek na temelju prvog izvornog dara stvari od Boga. Čovjek misli da može samovoljno raspolagati zemljom podvrgavajući je bez pridržaja svojoj

¹⁸ Usp. PAVAO VI., *Octogesima adveniens*, (Apostolsko pismo uzoritom karinalu Mauriceu Royu, predsjedniku vijeća za laike i papinske komisije 'Pravda i mir', prigodom 80. obljetnice enciklike *Rerum novarum*), u: Sto godina katoličkoga socijalnog nauka, (uredio: Marijan Valković), KS, Zagreb, 1991, 373.

¹⁹ Usp. V. POZAIĆ, *Teološki naglasci na skupu u Rio de Janeiru*, u: Socijalna ekologija, Vol. 1, (1992), br. 3, 383.

²⁰ IVAN PAVAO II., *Redemptor hominis*, u: Sto godina katoličkoga socijalnog nauka, (uredio: Marijan Valković), Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., 439.

volji kao da ona ne bi imala vlastita oblika i prethodne namjene koju joj je dao Bog.”²¹

Na već spomenutoj konferenciji Ujedinjenih naroda o okolišu u Rio de Janeiru papa je također imao svog predstavnika. Voditelj delegacija je bio kardinal Martini.²² Iznio je stav Crkve koji je izrazito religioznog obilježja. Nastup je bio obilježen porukom (pismom) koju je Ivan Pavao II. uputio na svjetski dan mira 1990. godine. Naziv je poruke *Mir s Bogom Stvoriteljem - mir s cjelokupnim stvorenjem*. U njoj Ivan Pavao II. problem okoline stavlja u kontekst promicanja mira među ljudima. Prijetnja čovjekovoj opstojnosti i miru u svijetu jest i iskorištavanje prirode bez odgovornosti prema njoj.²³

Tako se danas postavlja osnovno pitanje: *odakle i kako početi rješavati problem ekologije i čovjekova odnosa prema okolišu?* Je li dovoljan samo *ekološki alarm* ili uzroke ekološke krize treba tražiti negdje drugdje? Ivan Pavao II. u svojoj poruci za dan mira 1990. godine naglašava da je ekološki problem bitno *moralni problem* i da je povezan s dubokom moralnom krizom suvremenog čovjeka, dok poznati moralist B.Häring veli da je riječ o *ljudskom odnosu*.²⁴

Danas je Katolička crkva uvjerena da treba skrbiti ne samo za čovječanstvo nego za čistoću čitavoga kozmosa jer je uništenje u tijeku.²⁵ Međutim, nije smisao ekologije samo u tome da zaštiti biljke, životinje i čistoću okoliša i atmosfere, nego više u tome da uspostavi *solidaran i ispravan odnos* između čovjeka i prirode. Stoga nam je najprije potrebna *ekologija uma i srca* kako bismo uspjeli svi zajedno kontrolirati svoj nagon agresivnosti i uništavanja te razvijati suradnju i harmoniju sa svojim svijetom. Potrebno nam je razviti osjećaj *istinskoga bratstva* sa svime što nas okružuje: svi imamo isto kozmičko podrijetlo, svi istu svrhu i svi se moramo osjećati bićima koja zajedno putuju prema vječnosti, kako je nekoć sanjao sv. Franjo Asiški.²⁶

²¹ IVAN PAVAO II., *Centesimus annus*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1991., br. 37.

²² Usp. V. POZAIĆ, *Teološki naglasci na skupu u Rio de Janeiru*, u: *Socijalna ekologija*, Vol. 1, (1992), br. 3., 382.

²³ IVAN PAVAO II., *Mir s Bogom Stvoriteljem - mir sa cjelokupnim stvorenjem*, hrvatski prijevod u: *AKSA*, 22. 12. 1989., str. 13 - 15. (dalje: *Mir s Bogom ...*)

²⁴ Usp. *Pace con Dio creatore - pace con tutto il creato*; B. HÄRING, *Kristov zakon. Slobodni u Kristu*, III, 283.

²⁵ Usp. L. BOFF-N. VAN SI, *N.dj*, 14.

²⁶ Usp. *Isto*, str. 23-24.

Ispravan se odnos može uspostaviti jedino ako dobro promotrimo svoj odnos prema prirodi, uočimo svoje mjesto i pronađemo svoju svrhu života u "kući" (*oikos*) svijeta. To znači da je *ekologija znanost koja nas uči kako živjeti u svom odnosu prema okolišu*.

Današnji papa Ivan Pavao II. jasno govori o ograničenosti raspoloživih sirovina i o potrebi poštivanja njezina ritma, upozorava da se o tome vodi računa u programiranju razvoja. Sve`su njegove enciklike, počev od *Redemptor hominis* pa do *Euangelium vitae*, pune tih upozorenja, a posebice o tome problemu govori njegova poruka za svjetski dan mira 1990.

Glavna tvrdnja poruke sastoji se u slijedećem: *zagađivanje je okoline samo jedan od vidova duboke moralne krize današnjeg društva*. "Ekološko pitanje danas ima takve dimenzije da uključuje odgovornost svih. Njezini različiti vidovi zahtijevaju nužnost usklađenih snaga tako da se odrede odgovarajuće dužnosti i zadaci pojedinaca, naroda, država i međunarodne zajednice. To ne samo da ide s pokušajima ostvarenja pravog mira nego te pokušaje potvrđuje i osnažuje ... U svijetu postoji red koji treba poštovati, ljudska osoba obdarena mogućnošću slobodnog izbora ima tešku odgovornost da očuva taj red, gledajući i na blagostanje budućih generacija. Ekološka je kriza, opet ponavljam, moralni problem."²⁷

Tako se čovječanstvu bitno nameće moralna nužnost nove solidarnosti kako bi moglo preispitati svoj način života. Današnji je čovjek previše naklonjen hedonizmu i konsumizmu te ostaje indiferentan na štetu koja iz toga proizlazi. A baš težina ekološke situacije pokazuje koliko je duboka čovjekova moralna kriza. Ako se ne cijeni osoba i ljudski život, onda se ne mogu cijeliti ni drugi ljudi na zemlji. Moderne kreposti života morale bi postati skromnost, umjerenost, samodisciplina i duh žrtve ako čovječanstvo doista ne želi da osjetimo užasne posljedice nebrige pojedinaca.

To znači da je nužno odgajati ljude za ekološku odgovornost, odgovornost prema sebi, prema drugima i prema okolini. Taj odgoj ne može ovisiti samo o osjećajima, dobroj volji, i ne smije biti ideološko ili političko opredjeljenje. "Pravi odgoj za odgovornost uključuje pravo obraćanje načina mišljenja i ponašanja. U tom pogledu crkve i druge

²⁷ *Mir s Bogom*, br. 15.

religiozne ustanove, vladajući i nevladajući organizmi, pače i svi dionici društva, trebaju izvršiti svoju ulogu. Prvi odgojitelj ipak ostaje obitelj u kojoj dijete uči poštovati bližnjega i ljubiti prirodu.”²⁸

3. *Bratstvo sv. Franje sa svim stvorenim*

Sv. Franjo Asiški, proglašen zaštitnikom ekologije, kršćanima je najbolji primjer pravog i punog poštovanja integriteta stvorenoga, i to po njegovu stavu *bratstva* i *siromaštva*: “Prijatelj siromaha, obljubljen od Božjih stvorenja, sve ih je pozivao - životinje, biljke, prirodne sile, kao i brata sunce i brata mjeseca - da časte i hvale Gospodina. Asiški nam siromah najbolje svjedoči da se možemo bolje posvetiti promicanju mira sa stvorenim ako smo u miru s Bogom. A mir sa stvorenjima nerastavljiv je od mira među narodima. Želim da nam njegovo nadahnuće pomogne da uvijek sačuvamo živ osjećaj bratstva sa svim dobrim i lijepim stvarima stvorenim od Boga svemogućega, i da nas podsjeća na tešku dužnost da ih poštujemo i pažljivo čuvamo, u sklopu šireg i većeg ljudskog bratstva.”²⁹

Sv. je Franjo uspio pronaći ključ po kojemu se divio svemu stvorenome i ostavio nam poruku kako mu se približiti. Sve stvoreno ima u sebi svoju vrijednost i treba biti u suglasju sa stvorenim stvarima, imati srca za sve što živi. “Franjo se u *nježnosti* približuje stvorenom. U svakom obliku postojanja ovozemaljske stvarnosti Franjo je promatrao djelo nevidljivoga Boga Stvoritelja, svako mu je stvorenje bilo stepenica više na putu prema Bogu, objava Božjeg veličanstva, izvor hvalospjeva Bogu Ocu. Međutim, svijet za Franju nije jednostavno most do Boga. Svijet je mjesto na kojem slavimo Boga i kuća u kojoj susrećemo Boga.”³⁰

Sv. Franjo je, zapravo, obnovio i produbio augustinsku ideju *pjesme stvorova*. Sv. Augustin je shvatio prirodu kao nešto što je Bog stvorio, sve stvoreno nosi njegove tragove, sve pjeva svoju harmoničnu pjesmu, ali Bog sve nadilazi. Sve što postoji u sebi nosi biljeg prolaznosti i vremenitosti i na kraju svog vremena prestaje pjevati

²⁸ *Isto*, br. 13.

²⁹ *Isto*, br. 16.

³⁰ B. VULETA, *Škola bratimljenja sa stvorenim*, u: *Visovački zbornik*, Visovac 1997, 517.

Ekc
pje
stv
To
nje
pri
Tvo
zer
Taj
Fra
vul
jed
onc
i og
onc
smi
tvo
sva
tem
već
više
kon
ulo
ima
čov
ex i
se i
neb
stav
opst
vidi
Oni
ljub
zah

pjesmu svome Stvoritelju. On napominje u *Ispovjestima*: "Mi nismo stvorili sami sebe, nego je nas stvorio Bog koji je zauvijek" (9:10,25). To je taj tzv. *religiozno-sakramentalni* stav kršćanstva prema prirodi.

Premda je oko Franje stvorena čitava mitologija, dvije stvari iz njegova života upadaju u oči kad je riječ o njegovu odnosu s prirodom: *siromaštvo i jedinstvo sa svim stvorenim u duhu poslušnosti*. Tvorac *Pjesme stvorova* sve naziva braćom i sestrama: sunce i mjesec, zemlju i zrak, vodu i vatru, životinje i biljke, vlastito tijelo i samu smrt. Taj isti Franjo ulazi u mističan brak s *Gospođom Siromaštinom*. Taj Franjin stav, koji svoju potvrdu nalazi u legendama o govoru pticama i vuku iz Gubija, zasnovan je na osnovnom stavu: *sva su stvorenja jednaka jer su sva stvorena*.

Samo shvaćanje Franjina siromaštva ima i dublje značenje od onog življenog. Kad biće sebe shvati kao stvorenje, kao nešto konačno i ograničeno, kad shvati da ne postoji samo po sebi i vlastitom snagom, onda se mora i osjećati potpuno *siromašnim*. Biti siromašan u tom smislu postaje *definicija* stvorenja, a ne *deskripcija*. Istinsko siromaštvo, siromaštvo duha, postaje tako unutarnji razlog samog opstanka svakog pojedinog bića. Na tom osnovnom siromaštvu svih stvorenja temelji se i njihova *jednakost*. U tom smislu ni čovjek nema nikakvu veću snagu bitka doli životinja ili biljka, što ne znači da čovjek nije uzvišenije i dostojanstvenije biće po svojoj razumskoj naravi i kristološkom pozivu u povijesti spasenja. Sam Bog je čovjeku dao određenu ulogu u stvorenome, on je upravitelj, ali isto tako svoju dobijenu ulogu ima i svako stvorenje. Pače, čovjek je vrhunac Božjeg stvaranja, ali čovjek uvijek ostaje *stvoreno biće* i nikada ne može sam sebe stvoriti.

Tu se očituje i velika kršćanska ideja *stvaranja iz ničega* (*creatio ex nihilo*), koja nam ne govori *kako* je nastao svijet, već *zašto*. A na to se nadovezuje vječno metafizičko pitanje: zašto je bolje biće negoli nebiće (ništa)? U tom smislu ideja *creatio ex nihilo* ukazuje na osnovni stav *siromaštva* čitavog svemira jer on nema u sebi unutarnji razlog opstojnosti. To su krasno shvatili Augustin, a posebice Franjo kada nije vidio nikakvo poniženje da svako stvorenje nazove bratom ili sestrom. Oni su bili svjesni da je jedini razlog opstojnosti svega čista Božja ljubav i sve je njegov dar. Stoga su i shvatili da stvorenje Bogu pjeva zahvalnu pjesmu, a sv. Franjo joj se i pridružio. Stoga taj Franjin stav

siromaštva povezanog uz *bratstvo*, jest u potpunosti kršćanski i duboko je mističan.³¹

Istinskim duhom poslušnosti stupa se u jedinstvo sa svim stovrenim. I to je izvorna Franjina misao. Kad on želi biti *poslušan svima*, papi, biskupima, svećenicima, svim ljudima, svoj braći i svakom stvorenju, to nikako ne uključuje samo odnos pokornosti i služenja, već želi biti poslušan svima zato što svatko, pa i stvorenje, postaje sredstvo *Božjega glasa*. Božji glas je za Franju nešto što se mora čuti i odmah u djelo provesti bez ikakva razmišljanja, radikalno kako je sve činio. U tom kontekstu treba shvatiti i njegovo izvršavanje svetog Evandjelja u doslovnom smislu. Tako za Franju i čovjek i stvorenje prenosi Božju poruku koju on, budući je u svijetu *prisutan*, pažljivo sluša i ostvaruje. Time "je Franji uspjelo spiritualizirati ili oduhoviti materijalnu stvarnost i istovremeno naturalizirati duhovnu stvarnost".³² Nažalost, taj iskonski franjevački stav izgubio se tijekom povijesti i u samom Franjevačkom redu, a pogotovo u modernom svijetu.

4. Franjevačko djelovanje danas

U Franjevačkom se redu tek sedamdesetih godina počelo ozbiljno razmišljati o ekologiji, o načinima djelovanja i o prisutnosti.³³ Sadašnje *Konstitucije* su sasvim izričite: "Hodeći stopama svetoga Franje, neka braća pokažu osjećaj poštovanja prema prirodi koja je danas sa svih strana ugrožena tako da se sačuva posve nepovrijeđenom i svim ljudima korisnom na slavu Boga Stvoritelja."³⁴ U Redu, kao i u svakoj pojedinoj provinciji, osnovan je "Ured za pravdu, mir i očuvanje stvorenoga". Tako o toj komisiji Provincije Presv. Otkupitelja stoji da ona treba "poticati na molitvu i zauzetost za pravdu i mir i zdrav čovjekov okoliš".³⁵

Ipak su papine riječi napisane u *Poruci za dan mira 1990.* bile, čini se, glavni poticaj čitavom Redu da svojim radom i stavovima oživi

³¹ Usp. K. HIMES-M.HIMES, *The Sacrament of Creation - Toward an Enviromental Theology*, u: *Commonweal* 1(1990), 12-14.

³² B. VULETA, *N. dj.*, 517.

³³ Usp. *Poziv Reda danas, Izjava Generalnog kapitula*, Madrid 1973.

³⁴ *Generalne Konstitucije OFM*, Čl. 71, Zagreb 1988.

³⁵ *Statuti Provincije, Statuti o provincijskom kapitulu i kapitulskom kongresu., pravilnik provincijskih vijeća i komisija*, Split 1990, čl.55, str. 110

“asiški duh”. Značajan je bio i *ekumenski sastanak u Bazelu* 1989. g. koji se odvijao u. Franjinu duhu jer je on “štovao prirodu kao veličanstven dar Božji i na osobit način osjetio sklad djela Svoriteljevih i nadahnut božanskim dahom ispjevao taj prekrasni kantik stvorova”.³⁶

Na samom UNCED-u u Rio de Janieru, Franjevački je red (OFM) imao svoja četiri delegata (J. Quigley, A. Moser, C. Paninni, F. Alves), a na Globalnom Forumu (skup raznih nevladinih organizacija koji se odvijao paralelno s UNCED-om) franjevci su imali i svoj odsjek “Franciscans with the United Nations”. U njegovu je radu sudjelovao sam generalni ministar Reda H. Schalück te I. Harding, D. O'Mahony, L. Boff, R. Peret zajedno sa sedamnaest tisuća i petsto sudionika iz raznih udruženja, grupa za zaštitu okoliša, pokreta za ljudska prava, raznih religioznih zajednica, omladinskih organizacija, saveza urođenika. Istovremeno je bila i treća grupa franjevac (J. Alamiro Andrade, B. Fuchs, F. Alves) koja je sudjelovala u 13-odnevnom postu i molitvi na Mahatma Ghandi trgu u Riu za vrijeme ECO '92.³⁷ Pače, u ime foruma, franjevci su 10. lipnja održali i konferenciju za tisak na kojoj su izložili svoja stajališta o prisutnosti u svijetu i o svom djelovanju. “Novinari su bili zadivljeni informacijama o radu Franjevačke obitelji na području pravde i mira.”³⁸

General Reda fra H. Schalück godinu dana poslije, točnije 1993., pozvao svu franjevačku obitelj na još više zalaganja za stvoreno: “Iz osobnog iskustva mogu reći da je moje sudjelovanje na našem projektu pri Ujedinjenim narodima nužno ograničeno ali vrlo zahvalno. Zahvalan sam da sam mogao sudjelovati u našoj zajedničkoj suradnji s nevladinim organizacijama na svjetskoj konferenciji na vrhu u Brazilu, u lipnju 1992. Sastanak u Riu učinio me svjesnijim ogromnog

³⁶ *Lettera di Segretario CEI per l'ecumenismo e dialogo*, u: *Pace, giustizia, creato*, Jesi 1989, 7.

³⁷ Usp. J. QUIGLEY, *UNCED - EARTH SUMMIT - GLOBAL FORUM - 1 - 14 JUNE 1992*, (izvještaj upravi Reda o konferenciji u Rio de Janeiru), u: J. LaCROIX, *Environmental resource book*, (Franciscan office for justice peace and ecology), Rome, 1993., 142 - 144.

³⁸ M. POWELL, *Međufanjevačka komisija za pravdu, mir i očuvanje stvorenoga (ekologija)*, (prev: Dobroslav S.), u: *Brat Franjo*, 2, 1993., 11.

potencijala, ali također i ogromnih manjkavosti u našoj franjevačkoj obitelji s obzirom na našu prisutnost u srcu svijeta.”³⁹

Današnji je rad franjevačke obitelji u promicanju zaštite stvorenoga vezan uz organizaciju “Franciscans international”. To je “franjevačka nevladina organizacija pri Ujedinjenim narodima. Okuplja sve muškarce i žene koji slijede sv. Franju Asiškog. Okuplja ih vjera da su sva stvorenja na Zemlji, od najmanjeg organizma pa do ljudskog bića, u odnosu međusobne ovisnosti.”⁴⁰ Ta organizacija kao nevladina potiče franjevačku suradnju na područjima svjetske problematike, ratova, poboljšanja životnog standarda najugroženijih i uništavanja okoliša. Ona je mjesto gdje franjevci i franjevke prenose svijetu baštinu sv. Franje i sv. Klare. Ciljevi te organizacije su u skladu s Deklaracijom o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda. “Po ovoj mreži franjevci i franjevke aktivno promoviraju opća prava svih ljudi širom svijeta i zauzimaju se za društvenu i ekološku pravdu.”⁴¹

Tako su franjevci diljem svijeta sebe počeli shvaćati kao posebnu grupu kršćana koja je dužna čitav svijet shvaćati kao *Božji dar* po uzoru na svoga utemeljitelja sv. Franju Asiškoga. Franjo je imao dubinsko shvaćanje prirode i poštivao je svako stvorenje. No, Franjo nije jednostavno stajao i divio se prirodi već se osjećao njezinim dijelom jer je sve stvorio Bog Otac, kao i njega samoga. U tom se smislu počela razvijati i nekakva *teologija franjevačke prisutnosti* u svijetu.⁴²

5. Bitne oznake franjevačke teologije prisutnosti u svijetu

Jedno od osnovnih obilježja franjevca jest da bude neposredan sa svim bićima, božanskim i ljudskim, racionalnim i iracionalnim. U njemu bi trebala postojati kategorija *prisutnosti* Tvorca, prisutnosti na

³⁹ H. SCHALÜCK, *Govor na međunarodnoj konferenciji Franjevačke komisije za pravdu, mir i ekologiju u New Yorku*, Ujedinjeni narodi, New York, 27. listopada 1993., (s engleskog preveo fra Bože Vuleta), u: Vjesnik franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja, 6/1993, 209.

⁴⁰ *Franciscans international*, u: Vjesnik franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja, 1/1994., 42.

⁴¹ *Isto mj.*

⁴² Usp. J.A. MERINO, *Verso una integrazione tra uomo e natura*, u: *Protecta*, 3(1994), 60-63.

koju ukazuje čitav svemir i sva bića. Tako nas franjevačko iskustvo prenosi u ontologiju samog totaliteta gdje se Franjo nalazi u bratskom zagrljaju s bićima, s ljudima i s Bogom. Na taj način za Franju stvari nikako nisu više anonimne, već sve poprima osobnu narav. Takva njegova prisutnost postaje afektivno sjedinjenje s Bogom, s ljudima i s prirodom. I naša se opstojnost, onda, u svijetu nikako ne da svesti na stajanje jednoga uz drugoga bez osobnih odnosa već prelazi u sudjelovanje, solidarnost i bratstvo kozmičkih razmjera.

Za franjevca je, stoga, svijet čisti sakrament jer je čitav prožet prisutnostima koje ukazuju na vrhovnu Prisutnost, na Boga Stvoritelja i Oca svega. Tko posjeduje osjećaj za prirodu i za svoju prisutnost u njoj, posjeduje krepost *velikodušnosti*, a tko ju ne posjeduje, on se, onda, nekorektno odnosi prema prirodi i čitavom svijetu. Stoga je, za franjevca, ovaj svijet *najljepša poema*, kako veli sv. Bonaventura u kojem se lako čita Božja prisutnost. Gledan Franjinim očima, ovaj svijet onda nije negostoljubiv i nije tamnica za čovjeka, već je to "*kuća napravljena za čovjeka*", kako se krasno izražava sv. Bonaventura. Sam pojam kuće nužno uključuje obiteljske, tople i ugodne odnose. Svijet je naše prebivalište u kojem se živi, razvija i ljubi.

Z a k l j u č a k

Današnji svijet pritišću višestruki problemi među kojima ekološki problem nije najmanji. Slijepi razvoj i tehnički napredak ne smiju više imati glavnu riječ u čovjekovu životu jer mogu dovesti do *globalne katastrofe* svih nas na kugli zemaljskoj. Stoga je, svakako, za pozdraviti širenje svijesti odgovornosti za svijet i vlastito djelovanje u njemu.

Crkva je taj problem uočila i dala svoj odgovor upozorivši svijet da je to *moralni problem* našega vremena. Istovremeno ona poziva sve kršćane i ljude dobre volje da se svi skupa angažiraju u stvaranju boljeg i pravednijeg svijeta.

Mnogi danas više ne osjećaju ljepotu svijeta i života te se doživljavaju suvišno i izolirano, žive na rubovima života, izvarani i izmanipulirani tako da ne vide niti osjećaju ljepotu oko sebe. Za njih je sve neprijateljsko, a najviše ljudi. Upravo takvima treba nužno pomoći da iznova otkriju ljepotu svijeta i života i da ponovno počnu voljeti i živjeti zajedno sa svim i svima.

To je još jedan zadatak franjevac. Po uzoru na svoga Utemeljitelja, time će franjevci danas opravdati *svoju prisutnost u srcu svijeta*. To je krasno izrazio sv. Bonaventura: "Tko nije prosvijetljen sjajem stvorenih stvari, slijep je; koga ne bude glasovi prirode, gluh je; tko zadivljen čudom prirode ne hvali Boga, taj je nijem; koga ti signali u svijetu ne upućuju na Boga, glup je. Otvori stoga svoje oči, prikloni im svoje duhovno uho, razveži svoj jezik i otvori svoje srce da bi u svim stvorenjima otkrio svoga Boga, da bi ga čuo, hvalio i ljubio... da se ne bi čitav krug zemaljski podigao protiv tebe."⁴³

* * *

Riassunto

IL PROBLEMA ECOLOGICO NELLO SPIRITO DI S. FRANCESCO D'ASSISI

Luka Tomašević

Il problema ecologico del mondo moderno certamente non è uno dei più piccoli. Lo sviluppo incontrollato dei mezzi di produzione non debbono più avere ultima parola nella vita della nostra società e dei nostri giorni perchè già si parla di una catastrofe globale. Per tale ragione vanno incoraggiate le voci che parlano della responsabilità umana anche verso l'ambiente e la natura.

La Chiesa da parte sua ha affrontato anche il problema ecologico dicendo che anche questo problema è un *problema morale* del nostro mondo moderno. Nello stesso tempo, la Chiesa invita tutti di creare un mondo più umano e più giusto.

Ci sono molti oggi che non vedono più la bellezza della vita e della natura, e questi hanno bisogno di aiuto. Vi è un gruppo di uomini e donne, i francescani, che dovrebbero, rimanendo fedeli allo spirito del loro fondatore, san Francesco d'Assisi, portare i segni della speranza, della fraternità e dello spirito di amore verso tutti, di più a quelli che sono senza speranza e non godono della bellezza del mondo in cui viviamo.

⁴³ SV. BONAVENTURA, *Itinerarium*, I,15; *Opera Omnia*, 229.